

Peter Pavel Klasinc¹

POPULARIZATION OF ARCHIVAL SCIENCES AND ARCHIVING OF CLASSICAL AND DIGITAL DOCUMENTS IN THEORY AND PRACTICE

Abstract

Purpose: *Archival sciences rest on the fundamental definition that archival studies are an independent, academic, multidisciplinary, and interdisciplinary science. Its analyses also rely on the processes of popularization, which are reflected in the approaches to archiving classical and digital documents, especially in professional processing within archival theory and practice. This must be modernized.*

Methodology: *The analysis requires addressing various practices and approaches to the popularization of archival science—particularly its connections with archiving and the professional arrangement of archival materials. It is also necessary to consider scholarly literature that is not necessarily closely related to the popularization of archival science or archival studies. The method of comparison will be applied.*

Results: *By presenting the issues, we will outline guidelines for implementing publicity and transparency in the archiving of classical and digital documents.*

Conclusion: *The paper aims to present elements of approaches to popularization and the foundations for working with classical and digital documents. In doing so, we will follow good practices from archival study programs at all three Bologna levels at Alma Mater Europaea University.*

Keywords: *popularization, archival science, classical documents, digital documents, archival practice, archivist education*

¹ Izr. prof. dr. Peter Pavel Klasinc, archival counsellor; Director of the International Institute for Archival Science of Trieste and Maribor; Head of all degree programmes in Archives and Record management at AMEU-ECM; Editor-in-Chief of the scientific Journals *Atlanti* and *Atlanti+*.

DIVULGAZIONE DELLE SCIENZE ARCHIVISTICHE E ARCHIVIAZIONE DI DOCUMENTI CLASSICI E DIGITALI NELLA TEORIA E NELLA PRATICA

Abstract

Scopo: *Le scienze archivistiche si basano sulla definizione fondamentale secondo cui gli studi archivistici sono una scienza indipendente, accademica, multidisciplinare e interdisciplinare. Le sue analisi si basano anche sui processi di divulgazione, che si riflettono negli approcci all'archiviazione dei documenti classici e digitali, in particolare nell'elaborazione professionale nell'ambito della teoria e della pratica archivistica. Ciò deve essere modernizzato.*

Metodologia: *L'analisi richiede di affrontare varie pratiche e approcci alla divulgazione delle scienze archivistiche, in particolare i suoi collegamenti con l'archiviazione e la sistemazione professionale dei materiali archivistici. È inoltre necessario prendere in considerazione la letteratura accademica che non è necessariamente strettamente correlata alla divulgazione delle scienze archivistiche o degli studi archivistici. Verrà applicato il metodo del confronto.*

Risultati: *Presentando le questioni, delineeremo le linee guida per l'attuazione della pubblicità e della trasparenza nell'archiviazione dei documenti classici e digitali.*

Conclusione: *il documento mira a presentare elementi di approcci alla divulgazione e le basi per lavorare con documenti classici e digitali. In tal modo, seguiremo le buone pratiche dei programmi di studio archivistici a tutti e tre i livelli di Bologna presso l'Università Alma Mater Europaea.*

Parole chiave: *divulgazione, scienza archivistica, documenti classici, documenti digitali, pratica archivistica, formazione degli archivisti*

POPULARIZACIJA ARHIVSKIH ZNANOSTI IN ARHIVIRANJE KLASIČNIH IN DIGITALNIH DOKUMENTOV V TEORIJI IN PRAKSI

Izvleček

Namen: *Arhivske znanosti slonijo na temeljni definiciji, da je arhivistika samostojna, akademska, multidisciplinarna in interdisciplinarna znanost. Njene analize slonijo tudi na procesih izvajanja popularizacije, ki se odražajo v odnosih do arhiviranja klasičnih in digitalnih dokumentov predvsem pri strokovni obdelavi v arhivski teoriji in praksi. Ta se mora modernizirati.*

Metodologija: *Analiza zahteva obravnavo različnih praks in pristopov oziroma načinov popularizacije arhivskih znanosti – predvsem povezave z arhiviranjem oziroma strokovnim urejanjem arhivskega gradiva. Treba je upoštevati strokovno literaturo, ki ni nujno tesno povezana s popularizacijo arhivskih znanosti oziroma arhivistike. Pri tem bomo uporabili metodo primerjav.*

Rezultati: *S predstavitvijo problematike bomo prikazali smernice za izvajanje publicitete in transparentnost arhiviranja klasičnih in digitalnih dokumentov.*

Zaključek: *V prispevku želimo predstaviti elemente pristopov k popularizaciji in osnovam za poslovanje s klasičnimi in digitalnimi dokumenti. Pri tem bomo sledili praksam, ki so zajete v študijskih procesih arhivistike na vseh treh bolonjskih stopnjah na Univerzi Alma Mater Europaea.*

Ključne besede: *popularizacija, arhivska znanost, klasični dokumenti, digitalni dokumenti, arhivska praksa, izobraževanje arhivistov*

1. UVOD

Popularizacija arhivskih znanosti mora v prvi vrsti sloneti na izhodiščih, da je arhivistika samostojna, akademska, multidisciplinarna in interdisciplinarna znanosti, ki deluje po splošno znanih definicijah o znanosti in v katero uvrščamo raziskovalne dejavnosti, predvsem na področju arhivistike, ki slonijo na temeljih arhivske teorije in prakse. Raziskave izvajamo v okviru kriterijev, ki so nujni za opredelitev samostojnih, znanstvenih in študijskih raziskav oziroma tistih, ki dajejo rezultate. Za področje popularizacije arhivskih znanosti moramo poznati predmete, vzroke, metode in rezultate raziskovanja. Ta širina nas vodi do ugotovitve, da lahko umestimo arhivske znanosti tako med družboslovne in kot med naravoslovne znanosti (Klasinc, 2024). Take ugotovitve in predstavitev arhivskih znanosti bodo odigrale pomembno vlogo pri popularizaciji v najširšem okolju.

Arhivske znanosti same po sebi dajejo rezultate predvsem v miselnih procesih in strokovnem delu arhivistov. Predvsem so to vodniki po zbirkah, arhivski inventarji, popisi arhivskega gradiva po izboru avtorjev ali formiranje različnih podatkovnih baz. Popularizacijo najdemo tudi v rezultatih arhivskega študijskega raziskovalnega dela, pri čemer ne smemo zanemariti pomena praktičnega dela, ki ga predstavlja urejanje arhivskega gradiva. Pri formiranju in objavljanju fondov morajo biti napisani historiati ustvarjalcev arhivskega gradiva, ki vsebujejo podatke o obsegu gradiva, sistemu ureditve, ustvarjeni morajo biti deskriptorji, na podlagi katerih so narejeni imenski in krajevni indeksi. Sodobnejši popisi arhivskega pri primerjavah nudijo dobre rezultate na nižjih nivojih tektonske ureditve gradiva (po fondih, serijah, podserijah, združenih dokumentih ipd.). Veliko količino podatkov lahko s pridom uporabimo tudi pri popularizaciji arhivskih znanosti oziroma pri dokazovanju rezultatov raziskav in morda tudi pri odstopanju od klasičnih metod znanstvenega raziskovanja pri drugih naravoslovnih ali družboslovnih znanostih. Dejstvo je, da lahko popularizacijo arhivskih znanosti brez težav povežemo z arhiviranjem klasičnih in digitalnih dokumentov. Pravilno jih moramo predstaviti na znanstvenih in strokovnih konferenca ter njihove sklepe in zaključke vključiti v študijske programe arhivistike, ki jih na Univerzi Alma Mater Europaea izvajamo v programih prve stopnje (arhivistika), druge stopnje (arhivistika in dokumentologija) in tretje stopnje (arhivske znanosti) (Plazar in Klasinc, 2023).

2. POPULARIZACIJA ARHIVSKIH ZNANOSTI

Popularizacijo arhivskih znanosti lahko opisujemo kot širjenje oziroma doseganje navdušenja za arhivsko znanost v različnih okoljih, tako med splošno kakor tudi med strokovno javnostjo. Načini popularizacije so mnogi – od priprave primernih tekstov, plakatov, navodil za uporabo arhivskih dokumentov, predstavitev splošnih in specialnih ureditev vsebin, ki jih v zadnjem času lahko pripravimo tudi s pomočjo moderne informacijske tehnologije, kot so video posnetki ali filmi. Nove informacijske tehnologije omogočajo neverjetne možnosti popularizacije. Za uporabo teh se moramo angažirati arhivisti, ki moramo sodelovati s strokovnjaki s področij informatike, komunikologije, managementa in podobno. Posebno dejavnost popularizacije arhivske znanosti lahko izvajamo tudi preko mentorstva ali pedagoškimi uricami v arhivih, na osnovnih ali srednjih šolah. Pri raziskovalnih projektih, ki jih izvajajo nadarjeni učenci v osnovnih in srednjih šolah, lahko sodelujemo in svetujemo mentorjem. Arhivisti se lahko vključimo v raziskovalni proces v okviru sodelovanja ali sami aktivno izvajamo raziskovalno dejavnost, pri čemer se lahko naslonimo na razpise ARIS², mednarodne razpise Evropske unije in podobno. Popularizacija arhivskih znanosti zajema arhivistiko v celoti, tudi arhivsko teorijo in prakso, tako v javnih arhivih kakor tudi v ne-arhivskih ustanovah, kjer hranijo arhivsko gradivo. Ta širina omogoča velike možnosti za izvajanje popularizacije z aktivnostmi preko klasičnih ali modernih medijev.

Med pomembne aktivnosti lahko uvrščamo povezovanje arhivov in arhivistov pri obeleževanju obletnic ali ob izdajah arhivskih dokumentov in tovrstne literature z različnih področij. Javna izpostavljenost in popularizacija arhivov je prisotna ob razstavah, z izdajanjem katalogov, s tiskovnimi konferencami ob predstavitvi vodnikov, inventarjev posameznih zbirk oziroma pri izdajah tematskih arhivskih dokumentov.

Ob obravnavi popularizacije arhivskih znanosti in problematike, ki je povezana z njo, lahko posebno pozornost posvetimo vsebini in izvajanju Zakona o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (2006) (dalje ZVDAGA) in Uredbi o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva (2017) (dalje UVDAG). Oba dokumenta predstavljata temelje arhivske zakonodaje v Sloveniji. Sta kakovostna, vendar ne v zadostni meri uporabna v arhivski teoriji in praksi. Če v

2 ARIS – Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

ZVDAGA iščemo člene, ki bi jih lahko uporabili pri popularizaciji arhivskih znanosti v najširšem pomenu besed, najdemo v 8. členu citacijo: *»Arhivsko gradivo je kulturni spomenik in mora biti varovano kot takšno.«* (ZVDAGA, 2006, 8. čl.). V 50. členu ZVDAGA (2006) je navedeno, da mora država zagotavljati v državnem proračunu sredstva za pospeševanje varstva arhivskega gradiva (nanaša se na zasebno arhivsko gradivo), a ga lahko uporabimo tudi širše. V 53. členu ZVDAGA (2006), v katerem bi pričakovali besedo »popularizacija«, zasledimo le besede: *»posredovanje kulturnih vrednost, v zvezi z arhivskih gradivom«*. V uredbi (UVDAG, 2017) prav tako ni mogoče zaslediti besede »popularizacija«, najdemo pa v 102. členu, točka 2 navedek, ki govori o nalogah Arhivskega sveta: *»daje pobudo za uveljavljanje arhivistike in arhivske prakse«* (UVDAG, 2017, 102. čl.). V točki 3 zasedimo, da Arhivski svet *»obravnavava strokovne osnove oziroma priporočila za področje arhivskih dejavnosti«* (UVDAG, 2017, 108. čl.). Pri Arhivskem svetu je v UVDAG naveden tudi 101. člen, ki govori o sestavi Arhivskega sveta in pod točko 2, piše, da enega člana Arhivskega sveta predlaga univerzitetna ustanova, ki ima programe arhivistike. (UVDAG, 2017, 101. čl.). Leta 2024 na Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije tega člana niso upoštevali, saj so za člana iz univerzitetne ustanove imenovali predstavnika filozofske fakultete, kjer se izvaja samo en predmet arhivistike (5 KT). S tem so se možnosti Univerze Alma Mater Europaea, kjer se izvajajo akreditirani arhivski programi arhivistike s habilitiranimi univerzitetnimi profesorji arhivistike, zmanjšale tudi na področju popularizacije arhivskih znanosti.

Ne glede na to so na podlagi področnega zakona in uredbe mogoči drugi načini izvajanja popularizacije arhivskih znanosti. Če sledimo obema pravnima aktoma, lahko nekatera stališča določajo, kako kakovostno izvajati arhivsko službo, ki jo lahko nadgrajujemo z uporabo modernih informacijskih tehnologij.

3. ARHIVIRANJE KLASIČNIH IN DIGITALNIH DOKUMENTOV

Pred leti sem zapisal, da se pri poslovanju z arhivskim in dokumentarnim gradivom kaže vpliv digitalne transformacije (Klasinc, 2003). Proces digitalizacije poslovanja vpliva na usodo, zaščito in hrambo gradiva pri ustvarjalcih gradiva, kakor tudi na uporabo gradiva v pristojnih arhivskih ustanovah. Varovanje in ohranjanje arhivskega gradiva kot kulturne dediščine je pomemben del poslanstva javnih, dr-

žavnih, profesionalnih in specialnih arhivov, ki morajo izvajati dolgoročno hrambo, ter ohranjati gradivo za zagotavljanje pravnega in strokovnega pomena, ne glede na to, ali gre za klasične ali digitalne dokumente (Tato, 2013).

Pri arhiviranju digitalnih dokumentov moramo upoštevati izhodišča, predpisana v zakonskih in podzakonskih predpisih ter standardiziranih smernicah. Vse naštetu predpisuje opravila in obveznosti za arhiviste pri poslovanju z arhivskimi dokumenti tako v klasični kot digitalni obliki (Popovici, 2022). Digitalni dokumenti nastajajo po principih, ki so že v veljavi ali se šele sedaj uvajajo pri ustvarjalcih arhivskega gradiva, ki se morajo zavedati, da so digitalizirani dokumenti (digitalizati) podvrženi postopkom vrednotenja in odbiranja, kot je označeno v kvalifikacijskem načrtu. Ustvarjalci arhivskega gradiva so načeloma dolžni v pristojne arhive izročati arhivsko gradivo v izvirniku, ki je urejeno, popisano, v zaokroženih in kompletnih celotah. Na tem mestu se ne bomo dotaknili razprave o načelih odbiranja in klasifikacijskih načrtih, ki jih moralo uporabljati ustvarjalci arhivskega gradiva. Zanimati nas mora delo v pristojnih profesionalnih arhivih, kjer se arhivsko gradivo strokovno obdeluje – uredi, popiše, inventarizira in digitalizira. V prvi vrsti mora biti naloga vseh teh sistemov in principov, da naredimo arhivske dokumente dostopne raziskovalcem iz različnih področij in da so na voljo za uporabo v eventualnih upravnih, pravnih in drugih postopkih (Sabadin in Klasinc, 2023).

Razvoj informacijskih tehnologij spreminja pristope k urejanju arhivskega gradiva, ki ostaja osnovna dejavnost vseh pristojnih profesionalnih arhivov. Ugotovimo lahko, da je klasičnih arhivskih dokumentov v fizični obliki v pristojnih arhivih še vedno 99 %, čeprav resne analize in primerjave o tem, koliko je v profesionalnih arhivih klasičnega in koliko digitaliziranega gradiva, nimamo (Popovici, 2022). Težava je lahko, da klasično arhivsko gradivo opredeljujemo s tekočimi metri, ki so osnovna mera za obseg arhivskega gradiva. Čeprav je v teoriji odgovor na vprašanje, kako naj ocenimo količino digitalnih dokumentov, ki jih ustvarjalci predajo v pristojni arhiv, jasen, še ni v zavesti, kako z njimi poslovati v bodočnosti. Poznan nam je terminus »obnove« digitalnih dokumentov za ohranjanje in dolgodobno vzdrževanje teh v teoriji. Izkušnje prakse bodo predstavljene v bodočnosti, ko bo količini dodan podatek o opravljenih digitaliziranih postopkih posameznih dokumentov v arhivu (Sabadin in Klasinc, 2023).

Grazia Tato je na Arhivskem simpoziju 17.marca 2025 opozorila da je »*Tradicionalna arhivska šola v Italiji naslonjena na načela, da je vsak dokument edinstvena entiteta* «*sui generis*«, ker ta sloni na posebnih in ne pomenljivih vezah med naravnimi in sestavljenimi deli« (Tato, 2025). Izpostavila je, da se to načelo zadnje čase postavlja pod vprašaj. Teorija nam nudi neverjetno veliko rešitev, ki so v glavnem omejene na ožje teritorije in se malo izvajajo tudi v praksi. Arhivski dokumenti so in bodo, vedno in povsod, nudili podatke o preteklosti. Tato (2025) opozarja, da ne moremo odstopiti od principov vrednotenja dokumentov kot najbolj odgovorne arhivske strokovne naloge, kakor tudi ne od principov prvotne ureditve, provenience ter upoštevanja življenjskega cikla posameznih dokumentov, od njihovega nastanka naprej. Arhivistom preostane izhodišče splošne deontologije, torej ureditev dolžnosti, ki izhajajo iz definicij arhivskih znanosti in arhivistike kot samostojne, akademske, multidisciplinarne in interdisciplinarne znanosti, kar se odraža tudi pri vseh treh stopnjah študija arhivistike na Univerzi Alma Mater Europaea (Plazar in Klasinc, 2023).

V osnovi arhiviranje digitalnih dokumentov sledi delu s klasičnimi arhivskimi dokumenti. Kljub temu se danes v glavnem govori o digitalizaciji, digitalizatih, umetni inteligenci, varstvu osebnih podatkov, predvsem pa o mnogih neverjetno teoretično obširno opisanih projektih, ki obravnavajo to problematiko (Popovici, 2022). Dogaja se, da arhivisti vseh teh procesov, ki smo jim priča v javnih razpisih in razpravah, ne moremo spremljati, kajti aktivnost informatikov na tem področju je neverjetna. Preseneti nas lahko mnenje, pred kratkim objavljeno v medijih, o tako imenovanem odstranjevanju podatkov iz baz podatkov. Po mnenju informatikov nekateri podatki po določenem času niso več potrebni, kar iz vidika arhivistike predstavlja veliko težavo, na katero se bodo arhivi morali odzvati. Podatkovni centri, ki izvajajo funkcijo zbiranja dokumentov, največkrat od mnogih ustvarjalcev puščajo ob strani nujnost transparentnega izvora, se pravi nahajanja in nastanka tega dokumenta, odstopajo od procesa sledljivosti oziroma interoperabilnosti, ki ni v soglasju s pozitivno arhivsko zakonodajo. Prav tako ni jasno, kakšno bo ravnanje s temi podatki v prihodnosti. Ob vsem tem pogrešamo upoštevanje predpisov, zabeleženih v ZVDAGA in UVDAG, predvsem pa še nismo zasledili, da bi namesto besedne zveze arhivsko gradivo uporabili arhivski dokument, ki je pri upoštevanju ZVDAGA proglašen za spomenik velike vrednosti, ker je pomemben za znanost in kulturo.

4. ZAKLJUČEK

Popularizacija arhivskih znanosti mora sloneti na definiciji, da je arhivistika samostojna, akademska, multidisciplinarna in interdisciplinarna znanost, ki deluje po splošnih načelih in definicijah ter kriterijih znanosti. Pri popularizaciji moramo poznati predmete, vzroke, metode in rezultate raziskovanj. Širina nas vodi do ugotovitve, da lahko arhivske znanosti uvrščamo med naravoslovne in družboslovne znanosti (Klasinc, 2024). Obseg delovanja tega področja je širši, kot smo si predstavljali, saj se lahko začne s pedagoško dejavnostjo v arhivu, poteka preko raziskovalnih projektov ali s sodelovanjem arhivskih služb in arhivov. Osnovo popularizacije lahko najdemo v obeh pravnih arhivskih predpisih v Sloveniji, ZVDAGA in UVDAG, vendar je zakonodaja skromna, saj je popularizaciji namenjenih malo členov.

Arhiviranje klasičnih in digitalnih dokumentov mora slediti procesom, ki so zapisani v ZVDAGA in UVDAG. V ZVDAGA so dobro opredeljeni procesi digitalizacije, slabše uporaba umetne inteligence, ki nas iz dneva v dan postavlja pred nova vprašanja. Nova znanja želimo v arhivistiki z velikim navdušenjem uporabiti, vendar predvsem zakonodaja in standardi tega ne omogočajo (Klasinc, 2023). Ob tem iščemo odgovore o načinih popularizacije arhivskih znanosti in arhiviranju klasičnih in digitalnih dokumentov. Oblike popularizacije in arhiviranja se lahko predstavljajo na različne načine, na posvetih, konferencah, strokovnih srečanjih, a z ugotovitvijo, da so arhivi kulturne in raziskovalne ustanove, ki delujejo po zakonodaji, podzakonskih aktih in standardih, ki jih morajo nesporno upoštevati.

Prepričani smo, da arhivskega strokovnega dela ne moremo deliti na obdelovanje klasičnih in digitalnih dokumentov. Arhivska stroka je uveljavljena v principih, kot so provenienca, dostopnost, uporabnost, predvsem pa dolgoročno varstvo arhivskih dokumentov, kar je predpisano tudi v zakonih in podzakonskih aktih. Menimo, da je perspektiva v bolj izraženi akademski samostojnosti arhivskih znanosti, kar pomeni, da morajo v visokošolskih ustanovah delovati samostojni študiji arhivistike, ki morajo sloneti na akreditiranih učnih načrtih in biti izvedeni s habilitiranimi predavatelji na vseh treh stopnjah študija.

SEZNAM LITERATURE

- Klasinc, P. P. (2003). Kompatibilnost med arhivistiko in informatiko: ali naj bo arhivist tudi informatik ? *Sodobni arhivi*, 44–52.
- Klasinc, P. P. (2023). Archivistics, archival science and artificial intelligence. *Atlanti +*, 33(2), 25–38. Pridobljeno na <https://journal.almamater.si/index.php/atlantiplus/issue/view/42/31> (dostop 7. 8. 2025).
- Klasinc, P. P. (2024). Archival Science between Social and Natural Sciences, Study Presentation. *Atlanti+*, 34(1), 97–108. Pridobljeno na <https://journal.almamater.si/index.php/atlantiplus/issue/view/45/38> (dostop 8. 8. 2025).
- Popovici, B. F. (2022). Some considerations On The Archival Storage in Digital Preservation of Records. *Moderna arhivistika*, 5(2), 462–446. Pridobljeno na <https://www.pokarh-mb.si/zaloznistvo/moderna-arhivistika/izdane-stevilke/moderna-arhivistika-2022-5-2/moderna-arhivistika-2022-5-2-21> (dostop 7. 8. 2025).
- Plazar, N. in Klasinc, P. P. (2023). Research of Doctoral students in Archival Sciences at AMEU Maribor; Classification of Archival seminar work by Students of Archival Sciences at AMEU Maribor. *Atlanti +*, 33(2), 101–118. Pridobljeno na <https://journal.almamater.si/index.php/atlantiplus/issue/view/42/31> (dostop 7. 8. 2025).
- Sabadin, I. in Klasinc, P. P. (2023). Influence of Semantic web on Archival Science, *Atlanti+*, 33(2), 39–58. Pridobljeno na <https://journal.almamater.si/index.php/atlantiplus/issue/view/42/31> (dostop 7. 8. 2025).
- Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA). (2006, 2014). *Uradni list RS*, (30/06, 51/14).
- Tato, G. (2013). Archival Science, Arhives and Archivists between 20th and 21th Century. *Atlanti*, 23(1), 37–40.
- Tato, G. (17. 3.2025). Discussion on Archive Symposium *ARCHIVAL SCIENCES (YESTERDAY, TODAY, TOMORROW)*, 17. 3. 2025. Alma Mater Europaea University.
- Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva. (2017). *Uradni list RS*, (42/17).

Summary

The paper discusses archival science as an independent and interdisciplinary academic field, emphasizing the necessity of its modernization, particularly in the context of promoting archival studies. The analysis is based on a comparison of various approaches to the popularization of archival activities and their impact on the professional processing of both classical and digital documents. The authors present guidelines for increasing public awareness and transparency in archival work, highlighting the importance of educating archivists at all three Bologna levels at Alma Mater Europaea University.

Typology: 1.04. professional article